

Vloga vzgojno-varstvene ustanove pri obravnavi družinskega nasilja

Role of Educational and Child-Care Institutions in Handling Domestic Violence

Lorena Jenšterle

Vrtci občine Žalec

29

Izvleček

Družinsko nasilje, ki ga zaznavamo in obravnavamo v vrtcu ali šoli, umeščamo v področje vzgoje in izobraževanja, področje socialnega dela z družino in konkretno v področje svetovalnega dela z otroki in družinami. Strokovni članek s pedagoškega in socialnega vidika omogoča širši pogled v obravnavano tematiko ter ponuja uporabna teoretična izhodišča za prepoznavanje, zaznavanje in preprečevanja družinskega nasilja v vzgojno-izobraževalnih ustanovah. Na kratko predstavljam svetovalno delo v procesih podpore in pomoči otrokom in družinam, v katerih se dogaja nasilje. Pri delu z otroki je izrednega pomena glas otroka. Strokovna pomoč je učinkovita le takrat, ko je želeni izid usmerjen k zagotavljanju otrokovih pravic in če otroka upoštevamo kot enakovrednega sogovornika. Ponujam smernice za praktično delo s poudarkom na literaturi, ki je podlaga za delovanje strokovnih delavcev in delavk v vseh vzgojnih ustanovah.

Ključne besede:

družinsko nasilje, strokovne delavke, svetovalno delo, glas otroka, zakonodaja, strategije delovanja.

Abstract

Domestic violence that is detected and handled in a kindergarten or school falls within the scope of education, the scope of social work with families and, more specifically, the scope of counselling work with children and families. The scholarly article provides a broader look at this topic from the pedagogical and social perspective, and provides a useful theoretical framework for recognizing, detecting and preventing domestic violence in educational institutions. It briefly presents counselling work in the process of providing support and help to children and families in which violence is taking place. Giving the child a voice is of great importance when working with children. Professional help is effective only when the desired outcome is aimed towards exercising the child's rights and if the child is treated as an equal interlocutor. The article provides guidelines for practical work with emphasis on literature, which is a foundation for the work of professional staff in all educational institutions.

Keywords:

domestic violence, professional staff, counselling work, voice of the child, legislation, action strategies.

1 Uvod

Nasilje v družini je večplasten problem. Običajno je skrito pred očmi javnosti, dogaja se v družinskem okolju in je ravno zaradi tega tudi težje prepoznavno. Problematika nasilja nad otroki v družini je kompleksna. Vzgojno-varstvene ustanove v bistvu niso namenjene odkrivanju nasilja, a se strokovne delavke¹ ravno zaradi rednega stika z otroki srečujemo s to tematiko. V vrtcu ali šoli so običajno vidne samo posledice ravnanj in nasilja v domačem okolju.

Večkrat slišimo vprašanje, kdaj smo strokovne delavke dolžne poseči v družinska dogajanja. Porajajo se tudi dileme o tem, kakšna je naša vloga, če prepoznamo znake nasilja pri otroku. Ravno osveščenost strokovnjakinj in ustrezno strokovno ukrepanje sta ključnega pomena pri zaščiti otroka. Da se na znake nasilja sploh odzovemo in jih ne prezremo, so pomembne izkušnje zaposlenih, potrebno je opazovanje otroka in znanje strokovnega kadra. Ker otroci sami redko ali pa sploh ne spregovorijo o nasilju, je zato še toliko bolj pomembno, da v vzgojnih ustanovah zgodaj odkrivamo, prepoznavamo in preprečujemo nadaljnje nasilje. Biti moramo hitro odzivni ter s strokovnimi postopki in ukrepi zaščititi otroka in mu ponuditi pomoč.

Izpostavljenosti otrok nasilju se v zadnjih letih vse bolj zavedamo, a kljub temu v mnogih primerih še veliko ostaja prikrito. Na žalost si pred nasiljem tudi posamezniki v skupnosti zatiskajo oči ali pa ga nočejo videti, če pa ga že opazijo, to ni dovolj – ni dovolj, da ga prepoznajo, pomembno je, da ga poskušajo pre-

Vzgojno-varstvene ustanove v bistvu niso namenjene odkrivanju nasilja, a se strokovne delavke ravno zaradi rednega stika z otroki srečujemo s to tematiko. V vrtcu ali šoli so običajno vidne samo posledice ravnanj in nasilja v domačem okolju.

prečiti in posamezne primere prijavijo pristojnim institucijam. Pri samem preprečevanju nasilja pa je zelo pomembno tudi, kakšen pogled na nasilje (toleranco) imamo/imajo tisti, ki se soočamo z nasiljem. Menim, da nasilje kljub informacijam, ukrepom in znanju dojemamo premalo kritično. Zavedati se moramo, da je raziskovanje nasilja v vzgojnih ustanovah in družbi nasploh izziv in da pomembno vpliva tako na prepoznavanje tega pojava kakor tudi na zagotavljanje varnega in spodbudnega učnega okolja.

2 Opredelitev nasilja

V literaturi je zapisanih veliko definicij nasilja in je naštetih več oblik nasilja. Opredelitev nasilja je odvisna od tega, kdo nasilje izvaja/povzroča (sorodnik, neznana oseba), kdo nasilje doživlja (družinski člani, odrasla oseba, otrok) in ali je/ni opredeljen prostor (družina, vzgojne ustanove).

Strokovnjaki (Anderluh idr., 2015) so povzeli definicijo Svetovne zdravstvene organizacije (WHO, World Health Organization) o zlorabi ali trpinčenju otrok. Pojasnili so, da »grobno ravnanje z otroki zajema vse oblike slabega ravnanja, telesnega in/ali čustvenega nasilja, spolne zlorabe, zanemarjanja,

izkoriščanja, izpostavljanja otroka«. Pojasnili so, da se »s tovrstnim ravnanjem ogroža ali se dejansko škoduje otrokovemu razvoju, zdravju, preživetju ali dostojanstvu«. (WHO, 1999, v Anderluh idr., 2015, str. 10). Otrok je lahko žrtev različnih oblik zanemarjanja ali nasilja hkrati. Avtorji (Aničić idr., 2015, str. 16–46) navajajo možne oblike nasilja: zanemarjanje ali izkoriščanje otroka, fizično, psihično, spolno in ekonomsko nasilje. O specifičnih vrstah govorimo, ko gre za diskriminiranje otroka, izkoriščanje otroškega dela, nasilje, ki je povzročeno z zlorabo informacijsko-komunikacijskih tehnologij, ali prisilne poroke mladoletnih otrok. Mednje spada tudi genitalna mutilacija, ko

¹ Naziv za poimenovanje strokovne delavke (v vzgojno-varstvenih ustanovah/v vrtcu in šoli) velja za vzgojiteljice, pomočnice vzgojiteljic, učiteljice, profesorice, pedagoginje in svetovalne delavke. Strokovne delavke nazivam v ženskem spolu zato, ker omenjene poklice večinoma opravljajo ženske. V vseh poglavjih, če ni zapisano drugače, torej velja ženska oblika zapisa za oba spola.

gre za pohabljanje spolnih organov s postopki, ki niso opravljeni iz zdravstvenih razlogov (obrezovanje), in ritualna zloraba otroka, ki ga povzročijo starši z ravnanji, ki so del obreda, čaščenja in religioznih prepričanj. Otrok je žrtev nasilja tudi, kadar je priča nasilju enega starša nad drugim ali nad bližnjimi osebami (Aničić idr., 2015).

Ko govorimo o nasilju, ki se dogaja v domačem, družinskem okolju, uporabljamo dva izraza: družinsko nasilje ali nasilje v družini. Družinsko nasilje je izraz, ki ima širši pomen in ga navadno uporabljamo, ko gre za zlorabo otrok ali nasilje med družinskimi člani. Vzorec vedenja, ko v domačem okolju ena oseba izvaja nasilje ali drugo obliko zlorabe nad drugo osebo, imenujemo nasilje v družini. V družinskem okolju gre pogosto za nasilje med partnerjema ali zlorabo in nasilje nad otrokom enega ali obeh staršev (Jenšterle, 2019, str. 6).

2.1 Vzgoja in/ali družinsko nasilje

Zbrana literatura dokazuje, da se je koncept otroštva spreminjal skozi zgodovino in se navezuje na prvo industrijsko revolucijo in uvedbo obveznega izobraževanja za otroke. Od takrat dalje otroke definiramo kot posebno kategorijo ljudi. Zadnjih sto let se vse bolj poudarja celostni razvoj otroka s poudarkom na obveznem izobraževanju ter interesnih dejavnostih, kar ponovno dokazuje, da so otroci deležni posebne obravnave, skrbi in varstva.

Proučevanje nasilja je tudi pokazalo, da se dinamika, dimenzije in okviri nasilnosti skozi zgodovino do danes niso kaj dosti spremenili. Radikalno pa se je že spremenilo naše razu-

mevanje teže posameznih nasilnih dejanj in posledic, ki se kažejo pri otrocih.

Nekdaj je veljalo, da je vzgajanje otrok z ustrahovanjem ali discipliniranjem s palico nekaj popolnoma običajnega. Starši so s tovrstno vzgojo dosegli ponižnost in ubogljivost otroka, otrok pa takrat še ni bil zakonsko zaščiten pred tovrstnimi zlorabami in nasiljem. Ko je danes govor o starševstvu ali družini, je zagotovo med aktualnejšimi temami razprava o vzgoji otrok. Stro-

kovnjakinja za družino Gabi Čačinovič Vogrinčič (1998, str. 23–24) poudarja, da so starši prvi, ki otroku predstavljajo svet, ki ga mora otrok brezpogojno ponotranjiti. Otroci torej na začetku svojega življenja svet spoznajo tak, kot jim ga predstavijo njihovi starši (Čačinovič Vogrinčič, 1998). Ravno družina bi za otroka morala ustvarjati okolje, v katerem bi

Otrok je lahko žrtev različnih oblik zanemarjanja ali nasilja hkrati. Avtorji (Aničić idr., 2015, str. 16–46) navajajo možne oblike nasilja: zanemarjanje ali izkoriščanje otroka, fizično, psihično, spolno in ekonomsko nasilje.

se počutil ljubljenega in varnega in v katerem bi od družinskih članov prejemal toplino in podporo ter razvijal svoje sposobnosti in potenciale. Na žalost vse več primerov na letni ravni dokazuje ravno nasprotno. Ravno pri izvajanju vzgojne funkcije niso vsi starši najbolj uspešni ali pa ne posegajo po ustreznih vzgojnih pristopih in konfliktno situacije pogosto rešujejo z nasiljem. Presenetljivo veliko število odraslih vzgojo otrok razume na protisloven način, tako da se njihova načela razlikujejo od ravnanja. Blažje oblike nasilja in dejanj opravičujejo z besedami, da je to le del vzgoje.

Kljub temu da so že številne raziskave dokazale in da statistika Društva za nenasilno komunikacijo nakazuje (Nasilje nad ženskami: vseevropska raziskava, FRA – Nacionalna raziskava o pojavnosti nasilja v zasebni sferi in partnerskih odnosih, podatki slovenske policije Evrobarometer Evropske komisije o nasilju na podlagi spola, podatki Agencije Združenih

Zadnjih sto let se vse bolj poudarja celostni razvoj otroka s poudarkom na obveznem izobraževanju ter interesnih dejavnostih, kar ponovno dokazuje, da so otroci deležni posebne obravnave, skrbi in varstva.

narodov za ženske (UN Women), podatki Unicefa o nasilju nad otroki, podatki Svetovne zdravstvene organizacije (WHO) o nasilju nad starejšimi ipd.), kako škodljivo je nasilje za otroka, ga mnogi starši še vedno izvajajo. Iz izkušenj povem, da imajo starši o načinu vzgoje različno mnenje in so prepričani, da je njihova vzgoja ustrezna in da vedno ravna po prav in kakor je za otroka najbolje. Starši nasilje nad otroki opravičujejo z vzgojnimi metodami, intervencijo posameznih ustanov pa vidijo in zaznavajo kot poseganje v zasebnost družine in posameznih družinskih članov.

3 Svetovalno delo v vzgoji in izobraževanju

Pri vzgoji gre za področje, s katerim se ukvarja tudi velik del strokovne javnosti in institucij. Staršem se pri vzgajanju otrok pridružujejo tudi vzgojne ustanove (vrtci, šole), ki so pomembne za vzgojo in tudi prispevajo k dopolnjevanju družinske in institucionalne prakse. Vendar pa še vedno velja, da je za otroka najpomembnejša družina, ki mora otroku zagotoviti celosten razvoj, oporo, toplino, ljubezen in občutek varnosti.

Vrtec/šola ni le prostor, kjer odkrivamo nasilje nad otroki, ga prijavljamo in obravnavamo, temveč tudi skupnost, ki je neposredno soočena s posledicami nasilja, ki ga preživlja otrok.

Strokovne delavke, ki delamo z otroki, moramo biti še posebej pozorne na znake nasilja, ki so lahko signal za ukrepanje, vendar jih moramo vedno obravnavati v okviru drugih družinskih okoliščin. Specifični (vidni) in nespecifični (zaznavni) znaki so lahko tudi posledica drugih stanj otroka in sami po sebi ne dokazujejo zlorabe. Torej ali so znaki res dokaz za

nasilje ali zgolj posledica drugih okoliščin, npr. ali ima otrok modrice zaradi padca s kolesom ali so te nastale zaradi nasilja?

Ko gre za zaznavo ali obravnavo nasilja in poteka socialno oziroma svetovalno delo v procesih podpore in pomoči družinam, je to delovno ravnanje za strokovne delavke običajno težka in zahtevna naloga. V takih primerih se moramo pogosto poslužiti interveniranja, ki pa ga le redko določimo v soustvarjalnem procesu. Moramo se zavedati, da starši, ki izvajajo nasilje nad otrokom, najverjetneje pomoči ne bodo poiskali na lastno pobudo, in pričakujemo lahko, da ne bodo pripravljeni sodelovati. Dolžni smo jih opozoriti na nedopustno ravnanje.

Da lahko zaznavamo spremembe in odstopanja pri otroku, ga moramo sprva znati opazovati. Zaznava je

prvi korak k preprečevanju nasilja in je ključna ter prvenstvena naloga vzgojiteljev, ki v sodelovanju s svetovalno službo zagotavljajo pomoč otroku in ga varujejo pred nadaljnjim družinskim nasiljem. Zavedati se moramo, da naloga strokovnih delavk ni presojanje o obli-

ki in težavnosti nasilja, temveč da zapišemo opažanja dogodka in prijavimo sum nasilja. Po mnenju Anice Mikuš Kos sta glavni oviri ravno nepoučenost in neobveščenost strokovnjakov, da bi primer nasilja sploh zaznali, ga opazili in si ga ustrezno razlagali (Mikuš Kos, 1993, str. 28–30). Olga Bezenšek Lalič (2009, str. 39) poudarja, da je v praksi osnovna težava v nerazumevanju problematike nasilja,

in pojasnjuje, da to prispeva k uporabi različnih modelov in doktrin, ki ponovno viktimizirajo žrtev, torej žrtev doživlja nove travme.

Za uspešne izide pri obravnavah nasilja v družini je pomembno tudi sodelovanje in delo strokovnih timov. V programskih smernicah za sveto-

”
Za otroka je najpomembnejša družina, ki mora otroku zagotoviti celosten razvoj, oporo, toplino, ljubezen in občutek varnosti.

”
Zaznava je prvi korak k preprečevanju nasilja in je ključna ter prvenstvena naloga vzgojiteljev, ki v sodelovanju s svetovalno službo zagotavljajo pomoč otroku in ga varujejo pred nadaljnjim družinskim nasiljem.

valno službo v vrtcu (Anderluh idr., 2015, str. 5–6) so strokovnjaki zapisali, da naj bi »svoje strokovno znanje in naloge svetovalna delavka in drugi strokovnjaki udeležali tako, da sodelujejo z različnimi strokovnimi profili v timu, kakor tudi z drugimi zunanjimi ustanovami« (Čačinovič Vogrinčič, 2009, str. 10). Če ugotovimo in zaznamo, da otrok potrebuje dodatno pomoč ali podporo, ki mu je same ne moremo ponuditi, je odgovornost vseh strokovnih delavk, da ga napotimo na druge ustrezne službe.

3.1 Soustvarjanje rešitev v konceptu pomoči skupaj s starši

Od patologije posameznikov in nasilja v družini je prišlo razmišljanje o reševanju problemov skozi različne teorije in koncepte in danes govorimo o konceptu pomoči, pomoči in soustvarjanju rešitev, ki ga uporabljamo v praksi. Kot poudarja Čačinovič Vogrinčič, je za strokovne delavke in ostale udeležence v procesu reševanja problema zelo pomemben delovni odnos. Znotraj delovnega odnosa se mora vzpostaviti pogovor, ki omogoča raziskovanje, soustvarjanje ter sooblikovanje dobrih izidov. Vsak delovni odnos mora biti zastavljen kot izviren delovni projekt pomoči, da družina dobi podporo, pomoč, ki ji po zakonih pripada, da se družina oskrbi in da se soustvari spremenbe, ki bi družino okrepile (Čačinovič Vogrinčič, 2008). Zelo pomembno je sodelovanje vrtca oziroma šole in staršev. To je ena izmed nalog, kateri bi vodstvo in strokovni delavci morali nameniti veliko pozornosti, saj je ob zadovoljenih potrebah in pričakovanjih staršev tudi počutje otroka v vzgojni ustanovi boljše. Za sodelovanje med vzgojitelji, učitelji, starši, otroki in svetovalno službo je potreben skupni interes vseh. Za uspešno sodelovanje pa je potrebna tudi »pozitivna komunikacija, motivacija za delo vseh ter kakovosten odnos« (Čačinovič Vogrinčič, 2009, str. 10). Avtorica v strokovni literaturi opisuje, da je pomembno sodelovanje med sistemom ter starši in da delovni odnos vedno vključuje dva dragocena elementa. Poudarja, da je potrebno dodajanje moči staršem in da odnos temelji na etiki participacije, elementih partnerskega sodelovanja in soodgovornosti. V našem primeru mora

družina postati partnerica vzgojne ustanove pri novih, skupnih nalogah (Čačinovič Vogrinčič, 1998). Pri tem mislim predvsem na to, da moramo staršem pomagati uvideti, da smo njihovi sodelavci pri vzgoji in skrbi za otroke. Gre za dogovore o delu, ki ga moramo opraviti skupaj. Želimo si, da bi bili v teh dogovorih enakovredni sogovorniki, saj smo in moramo biti udeleženi pri iskanju najboljših rešitev za otroke. Nastali problem lahko uspešno rešujemo le s soustvarjanjem rešitev, pri čemer doda vsak svoj delež.

Vida Milošević -Arnold in Milko Poštrak (2003, str. 9) povzemata in poudarjata cilje, iz katerih lahko razberemo pomembne koncepte socialnega dela, in sicer podpora družini, razvoj in nadomestilo tistih družinskih funkcij, ki jih družina sama ne zmore ali (še) ne zna opravljati. Poudarek je predvsem na konstruktivnem in postmodernem socialnem delu, procesu spreminjanja družinskih članov in njihovih življenjskih razmer in predvsem na soustvarjanju novih, ustrežnejših, kvalitetnejših okoliščin, da bi zagotovili pogoje za opravljanje družinskih nalog (Milošević Arnold in Poštrak, 2003). Skupaj s starši moramo spreminjati razmere v domačem okolju, da do podobnih in ponavljajočih se ravnanj več ne bi prišlo. Avtorica Čačinovič Vogrinčič navaja tudi, da soustvarjanje skupaj z družino praviloma seže iz družine v skupnost in socialne mreže ter predstavlja delo z vsakim članom, sodelovanje v sistemu ter povezovanje v skupnost (Čačinovič Vogrinčič, 2008).

3.2 Glas otroka

Številni slovenski raziskovalci (Filipčič, Mikuš Kos, Mušič, Plaz, Čačinovič Vogrinčič idr.) ki proučujejo družinsko nasilje, soglašajo, da otroci izjemno redko sami prijavijo nasilje in da je to tudi eden izmed vzrokov, da ostaja nasilje znotraj družine pogosto neodkrito. Pogosto se namreč zgodi, da se otrok nima komu zaupati, če se nasilje dogaja v družini. Ne smemo zane-mariti pomembnosti pogovora z otrokom, ki se mora zgoditi v delovnem odnosu. Veliko strokovnjakov nakazuje na to, da smo ravno strokovne delavke v vrtcih in šolah tiste, katerim se otrok zaupa najprej in nas izbere kot varne za razkritje.

Maja Plaz (Plaz, 2016, v Veselič idr., 2016, str. 73–7) pojasnjuje, da naj bi bil svetovalni pogovor z otrokom v bistvu enak kot pogovor z odraslo osebo. Zaradi otrokovih sposobnosti razumevanja in izražanja pa je pogovor treba prilagoditi njegovi starosti. Kot pomembno izpostavlja, da je glas strokovnjaka miren, topel in prijazen, brez pokrovičnega tona. Piše, da je vzpostavitev zaupanja izjemnega pomena. To pomeni, da nam bo otrok zaupal svoje težave šele takrat, ko bo začutil, da se z nami lahko pogovarja odkrito. Otrok mora v pogovoru dobiti potrditve, imeti občutek sprejetosti, razumljenosti in zaupanja. Z zbranim poslušanjem, spodbujanjem in razumevanjem otroku pomagamo, da ubesedi, kaj se mu dogaja in kaj želi od nas. Z razčlenjevanjem situacije otroku pomagamo, da pride do lastnih odgovorov, in mu damo čas, da razišče ozadje svojega počutja (Veselič idr., 2016). Torej ko se otrok obrne k nam po pomoč, je naša naloga predvsem to, da smo pripravljene poslušati njegovo zgodbo brez sodb in da mu zagotovimo primeren prostor in dovolj časa, da se nam lahko zaupa. To je še posebej pomembno zato, ker običajno povzročitelji svoja dejanja zanikajo in so otroci še dodatno negotovi, zbegani in izpostavljeni. Z otrokom moramo vedno vzpostaviti varen odnos ter obvezno ukrepati dalje.

Pogovor z otrokom Čačinovič Vogrinčič povezuje tudi z načelom pravice do resničnosti, ki jo uvršča med temeljne psihološke pravice otroka. Pojasnjuje, da je to »pravica otroka, da se ga vidi in sliši, da misli, kar misli, in da ima pravico do svojih čustev« (Čačinovič Vogrinčič, 2007, str. 153–157). Poudarja, da moramo otroku omogočiti, da se s pogovorom nauči razumeti in obvladati svojo resničnost, da jo zmore ubesediti in da razvije občutek lastne vrednosti. To pa lahko doseže le z dobrimi izkušnjami (Čačinovič Vogrinčič, 2007).

Otroci izjemno redko sami prijavijo nasilje in da je to tudi eden izmed vzrokov, da ostaja nasilje znotraj družine pogosto neodkrito. Pogosto se namreč zgodi, da se otrok nima komu zaupati, če se nasilje dogaja v družini.

Tudi blažje oblike nasilnih dejanj so sporne, nedopustne, moralno in pravno nesprejemljive, povzročitelji nasilja pa morajo biti obravnavani ter odgovorni za svoja ravnanja.

4 Poznavanje zakonodaje za zaščito otrok pred nasiljem

V boju proti nasilju ima država pomembno vlogo, saj določa, da institucije in organizacije z javnimi pooblastili na podlagi zakonov in podzakonskih aktov skrbimo za varovanje ogroženih otrok in mladostnikov ali

nad katerimi je bilo storjeno nasilje. Vsako nasilje (v družini) je prepovedano in kaznivo dejanje, če je nasilje izvedeno nad otrokom, pa velja za grobo kršitev otrokovih pravic. Tudi blažje oblike nasilnih dejanj so sporne, nedopustne, moralno in pravno nesprejemljive, povzročitelji nasilja pa morajo biti obravnavani ter odgovorni za svoja ravnanja.

Za zaščito otroka ni zadostna le zaznava in prepoznavanje znakov nasilja, ampak tudi poznavanje zakonodaje ter postopka za zaščito otroka, ki je žrtev nasilja. V Sloveniji zakonodaja nalaga dolžnost ravnanja vsakemu posamezniku in vsakemu strokovnjaku. Vsi smo odgovorni za dobrobit otroka in njegovo zaščito. Otroke koristi morajo biti skupno vodilo vsem tistim, ki delamo z otroki ali družinami. Zato je še toliko bolj po-

membno, da smo strokovne delavke v vrtcu oziroma šoli seznanjene s postopki obveščanja in ukrepanja v primerih suma nasilja nad otroki. V vzgojno-izobraževalnih zavodih nas pri obravnavi otrok, ki so žrtve nasilja, zavezuje predvsem Zakon o preprečevanju nasilja v družini² in spremljajoči pod-

zakonski akt Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode.³

² Zakon o preprečevanju nasilja v družini; v nadaljevanju ZPND.

³ Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode; v nadaljevanju pravilnik za vzgojno-izobraževalne zavode.

Leta 2008 je bil sprejet ZPND, ki daje nove smernice v boju proti nasilju in pomeni pomemben premik pri zakonski zaščiti otrok pred različnimi oblikami nasilja v družini. Zavezuje tudi institucije k določenemu načinu ravnanja – določa vloge, naloge, opisuje mrežo in sodelovanje različnih državnih organov in nevladnih organizacij pri obravnavanju nasilja v družini ter odreja ukrepe za varstvo žrtev nasilja v družini. S predvidenimi ukrepi so zaščitene pravice in koristi otroka, ki jih s splošnim pooblastilom izvedeta sodišče in center za socialno delo. Naloge strokovnjakinj so izjemno kompleksne in segajo na veliko področij življenja otrok ter njihovih staršev. V 5. in 6. členu ZPND so zapisana ključna določila, ki jih morajo strokovnjakinje spoštovati in upoštevati. Zakonsko je opredeljena prijavna dolžnost strokovnih delavk in delavcev (6. čl.). V 5. členu pravilnika za vzgojno-izobraževalne zavode je zapisano, da mora ravnatelj ali svetovalna služba najkasneje v 24 urah obvestiti center za socialno delo, policijo ali državno tožilstvo o sumu nasilja v družini nad otrokom. Zakonodaja vsakomur, tudi fizičnim osebam, nalaga odgovornost in dolžnost obvestiti center za socialno delo, policijo ali državno tožilstvo, kadar gre za sum, da je otrok žrtev nasilja. Prijavitvena dolžnost je močnejša, če za nasilje izvedo strokovni delavci s področja zdravstva in osebje vzgojno-varstvenih in vzgojno-izobraževalnih institucij. Vesna Leskošek je zapisala, da »neprijavljanje suma nasilja namreč pomeni tudi izogibanje ukrepanju« (Leskošek, 2000, str. 203).

Za nas je pomemben tudi Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov⁴ in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini. V 2. členu so zapisani postopki medsebojnega obveščanja in nudenja pomoči med strokovnimi službami. Vzgojne ustanove sodelujejo v multidisciplinarnih timih s centrom za socialno delo in policijo. Skliče se multidisciplinarni tim, ki ga vodi krajevno pristojni center za socialno delo za obravnavanje nasilja v družini. V istem pravilniku 4. člen določa, da so »vsi organi ob zaznavi nasilja v družini dolžni v štiriindvajsetih urah od seznanitve z okoliščinami obvestiti center za socialno delo«.

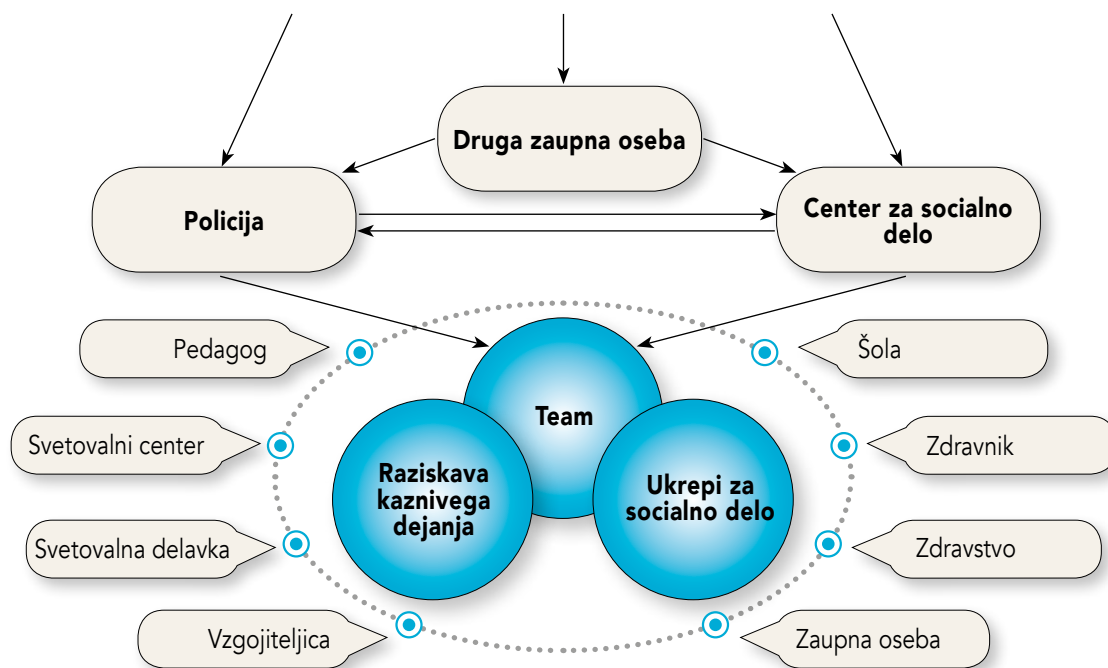
5 Strategija delovanja in ravnanja v vzgoji in izobraževanju

Protokol ravnanja:

1. Če opazimo spremembe, znake nasilja pri otroku, smo priča nasilju ali nam otrok zaupa nasilje, smo dolžni izvesti prijavo suma nasilja. S prijavo nasilja izpolnimo prijavitveno dolžnost, kot nam jo nalaga zakon. O opravljeni prijavi suma nasilja starše obvestimo le takrat, če presodimo, da je to v korist otroka.
2. Strokovne delavke moramo ob zaznavi nasilja takoj obvestiti svetovalno službo v zavodu. V primeru odsotnosti svetovalne službe obvestimo pomočnico ravnateljice ali ravnateljico. Skličemo interni tim zavoda. Ko zaznamo sum nasilja, je treba izpolniti obrazec zapis o nasilju nad otrokom⁵ v skladu s pravilnikom za vzgojno-izobraževalne zavode. Svetovalna delavka pošlje pisno prijavo z zapisom na center za socialno delo. O sumu nasilja je treba telefonsko obvestiti center za socialno delo, policijo ali državno tožilstvo. Prijava suma nasilja sproži sodelovanje v multidisciplinarnem timu, v katerem vrtec oziroma šola sodeluje prek svojega predstavnika.
3. Vrtec oziroma šola ob zaznavi nasilja obvesti center za socialno delo ter nadalje z njim sodeluje pri načrtovanju, izvajanju, usklajevanju, spremljanju dejavnosti za zaščito in podporo otroka. Vse postopke vodijo strokovni delavci centra za socialno delo ali policija. Vrtec oziroma šola in center za socialno delo sodelujeta tudi v primeru, če center za socialno delo začne postopek za zaščito otroka, ki je žrtev nasilja, brez prijave vzgojne ustanove. Običajno center za socialno delo zaprosi svetovalno službo v vrtcu oziroma šoli za poročilo, ki vsebuje mnenje o ogroženosti otroka.

⁴ Multidisciplinarni tim – MDT sestavlja skupina strokovnjakov s ciljem, da se zagotovi celovita pomoč in dolgoročna varnost ter zaščita.

⁵ Zapis o nasilju nad otrokom v skladu s Pravilnikom o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode je dostopen kot priloga na spletni strani <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV9804>.

Slika 1: Shema timskega pristopa ob prijavi zlorabe ali nasilja v družini (Vir: Jenšterle, 2019)

4. Multidisciplinarni tim izdela načrt pomoči za otroka in se dogovori o načinu podpore in pomoči otroku (svetovanje za otroka, ravnanje ob ponovni zaznavi nasilja, načini odpravljanja posledic nasilja). Določi tudi naloge posameznih članov tima in roke za izvedbo. Tim v zapisniku opredeli seznam institucij in oseb, ki bodo nudile pomoč otroku oziroma družini. Njihov skupni cilj je učinkovita pomoč otroku, ki je žrtev nasilja.
5. Po potrebi seznanjeni s primerom nasilja tudi druge strokovne delavke v instituciji (Veselič idr., 2016).

Iz zakonodaje in strategij ravnanja je mogoče razbrati, da je v primeru ogroženosti otroka najpomembnejše, da poskrbimo za otroka in da zaščitimo njegove pravice in koristi, kar pa ne pomeni, da z otrokovimi starši ne ustvarjamo skupnih rešitev. Ravno obratno.

Kot sem že večkrat omenila, s prepoznavanjem, pravočasnim odkrivanjem, ustreznim ravnanjem ter sodelovanjem v internem ter multidisciplinarnem timu lahko zagotovimo otroku največjo korist in ga zaščitimo. Pomembno je tudi, da organi in organizacije žrtvam zagotovimo, da otroci in starši prejmejo ustrezne in

pravočasne informacije o razpoložljivih in podpornih storitvah.

6 Naša praksa

V vrtcu sem opravila analizo primerov iz prakse in izkušenj zaposlenih strokovnih delavk⁶ in upoštevala njihovo perspektivo z zaznavo in obravnavo nasilja v družini v vrtcu.⁷ Želela sem potrditi svoja ugibanja, da ima vsaka izmed njih »svojo« teorijo in predstavo o nasilju, ga različno doživlja ter se pri svojem delu nanj odziva na različne načine. Rezultati so nam pojasnili, da vzgojiteljice nasilje zaradi nespecifičnih znakov tudi težje zaznavajo in posledično redkeje obravnavajo. V zavodu je izkušnjo z obravnavo nasilja pri svojem delu imelo dvanajst oseb. V mojem primeru gre za 54 odstotkov vzgojiteljic, ki menijo, da bi znale ukrepati v

⁶ V besedilu, če ni zapisano drugače, velja ženska oblika zapisa za oba spola. Strokovne delavke nazivam v ženskem spolu iz razloga, da poklic vzgojiteljice predšolskih otrok in svetovalne delavke v večjem deležu opravljajo ženske.

⁷ VIZ Žalec: Vzgojno-izobraževalni zavod Vrtci občine Žalec (v nadaljevanju Vrtec Žalec).

primeru nasilja. Manj kot polovica jih še vedno ni povsem prepričanih, da bi kljub izkušnji znale tudi nadalje ukrepati. Raziskava je obravnavala poznavanje postopka prijave in obravnave suma nasilja zaposlenih v vrtcu; 58 odstotkov vzgojiteljic je pritrnilo, da poznajo protokol ravnanja. Vzgojiteljice so zaradi neusposobljenosti in negotovosti v svoje strokovno delo najavile potrebe po dodatnem strokovnem izobraževanju in izpopolnjevanju. Kljub rezultatom menim, da večina strokovnih delavk potrebuje več konkretnih informacij o njihovi vlogi pri obravnavi suma nasilja in sodelovanju v strokovnem timu.

Iz prakse in pogovora svetovalne delavke našega vrtca je razbrati, da je pri nas praksa takšna: »Da gre za sum nasilja v družini, večinoma izvemo od centra za socialno delo, ko nas zaprosijo za poročilo oziroma vabijo na multidisciplinarni tim, ali od policije, ko nas obvestijo o prepovedi približevanja. Tovrstnih primerov je v naši primerih malo. Običajno svetovalna delavka na podlagi zaprosila centra za socialno delo napiše poročilo o otroku. Vzgojiteljice pomagajo pri pripravi poročila za center za socialno delo, policijo ali sodišče, saj so vsakodnevno v stiku z otroki in starši. Dogovorjeno je, da vzgojiteljice dajejo sprotne informacije svetovalni službi ali jo v zvezi s primerom obveščajo, če opazijo kaj novega. Če gre za sum nasilja v vrtcu, skupaj izpolnimo predpisani obrazec za prijavo suma na center za socialno delo. V primeru, da gre za prepoved približevanja, so strokovne delavke enote o tem obveščene s pisnimi navodili, kako ravnati v primeru, da oseba, ki ima izrečeno prepoved približevanja, to krši (obvestijo policijo, svetovalno delavko ali ravnateljico in drugega starša otroka).«

Moje raziskovanje in pridobljeni podatki danes služijo naši instituciji, vodstvu in vzgojiteljicam za vpogled v proces prijave suma nasilja nad otroki. Pridobili smo vpogled v lastno strokovnost, ki je najavil potrebe po dodatnem strokovnem izpopolnjevanju in po sodelovanju vseh zaposlenih znotraj institucije v primerih zaznanega nasilja.

7 Predlogi in smernice za praktično delo

V nadaljevanju navajam nekaj svojih predlogov in smernic za praktično delo pri obravnavi družinskega nasilja za strokovne in svetovalne delavke, ki so za-

poslene v vzgojno-izobraževalnih ustanovah. Želim si, da bi nas predlogi vodili k dobrim rezultatom v prihodnje.

S ciljem, da zaščitimo otroka ali mladostnika in mu ponudimo ustrezno pomoč, morajo biti strokovne delavke seznanjene z dolžnostjo prijave suma nasilja.

Vzgojno-izobraževalne ustanove morajo načrtovati in obli-

kovati strategijo, kako naj strokovne delavke ravna v primeru, če opazijo, da je bil otrok žrtev nasilnega dejanja. Zelo pomembno je, da je vsem zaposlenim poznan protokol ravnanja, ki določa naloge (glede na kompetence) in njihovo odgovornost v primeru zaznave in obravnave nasilja nad otrokom. Če strokovne delavke poznajo vsebino pravilnika za vzgojno-izobraževalne zavode, tudi pomeni, da so seznanjene s protokolom ravnanja in bodo otroku zagotovile jasen in usklajen sistem pomoči. Predvidevam, da bi poznavanje zakonodaje in pravilnika za vzgojno-izobraževalne zavode pripomoglo predvsem k temu, da bi bile strokovnjakinje v prihodnje bolj prepričane v svoje ravnanje.

Osební pogled na problematiko nasilja, poznavanje sebe, zavirajočih dejavnikov in znakov nasilja nas usmerja pri strokovnem delu, in menim, da nas lahko vodi tudi k smotrnemu načrtovanju preventivnega ukrepanja. Osveščanje in poznavanje teme družinskega nasilja zagotovo povečuje senzibilnost strokovnjakinj za prepoznavanje otrok, ki so zanemarjeni, doživljajo stisko ali nasilje. Da bodo imele strokovne delavke dovolj ustreznih znanj, še preden bodo vstopile v razmerja in delo z otroki in starši, bi morali razmisliti o tem, da bi v učne programe srednjih šol in fakultet vključili več vsebin, ki obravnavajo tematiko nasilja v družini, in jih tako informirali o vseh vidikih zaščite otrok. Me-

Če strokovne delavke poznajo vsebino pravilnika za vzgojno-izobraževalne zavode, tudi pomeni, da so seznanjene s protokolom ravnanja in bodo otroku zagotovile jasen in usklajen sistem pomoči.

nim, da se kaže potreba zlasti po specialnih znanjih o pojavnosti nasilja v družini in da so potrebna intenzivna strokovna izobraževanja o nasilju nad otroki.

Zelo pomembno je sodelovanje med strokovnimi delavkami in svetovalno službo. V praksi so zelo redke skupne intervizije ali supervizije, ki pa jih mnogi avtorji navajajo kot nujni pogoj za kakovostno strokovno delo. Lahko bi jih organizirali v delovnem okolju, kadar bi se strokovnim delavcem porajala vprašanja, ki jih pri delu bremenijo, obenem pa bi samoevalvirali pedagoško delo.

Strokovne delavke bi lahko zagotovile informiranost otrok o njihovi pravici do odraščanja brez zlorab in brez nasilja z izvedbo dejavnosti na različnih kurikularnih področjih in v sklopu učnega programa.

Nasilje je javni, družbeni problem, ki zahteva spremembe na mikro, mezo in makro ravni, potrebna sta korektno medinstitucionalno sodelovanje in multidisciplinarni pristop na preventivnem in kurativnem področju. Vsi skupaj lahko dosežemo in zagotovimo otroku celosten razvoj, zaščitimo njegove pravice in koristi ter mu ponudimo pomoč. Pomembna je družbena zavest in zavedanje, da sleherni posameznik z lastnim zgledom prispeva k temu, da so nasilna dejanja družbeno nesprejemljiva in tudi kazniva. Prizadevati si moramo, da bodo nasilna dejanja preprečevana in obravnavana. Ne gre le za problem na ravni družine, temveč za družbeni problem, ki ga lahko dolgoročno zmanjšujemo in omejujemo s spodbujanjem ničelne tolerance do vseh oblik nasilja ter ustreznim ukrepanjem tako na zasebni kot na strokovni ravni.

Upam, da bodo podatki iz zapisanega prispevka vodili strokovnjakinje do spoznanj, na podlagi katerih si bodo lahko pomagale in se izognile oviram, če se bodo v prihodnje znašle v postopku obravnave suma nasilja. Moj namen je bil, da bi strokovne delavke v prihodnje

bolje razumele nasilje, da se bodo nanj odzivale hitro in učinkovito brez strahu in negotovosti.

8 Sklepni premislek

Ali smo strokovnjakinje močne ali šibke pri zaznavanju nasilja in dovolj učinkovite pri ukrepanju, ko so ogroženi otroci? Me nosimo odgovornost, da preprečimo nasilje in se vprašamo, kaj je potrebno za trajno rešitev. Najprej preprečimo nadaljevanje nasilja in zaščitimo žrtev in v nadaljevanju začnemo individualni projekt pomoči z družino, za družino, za nadaljevanje življenja brez nasilja. Družini dajemo pomoč in podporo pri okrevanju.

Strokovno delo pri zaznavanju in obravnavi nasilja je zgodba, ki se nadaljuje v sodelovanju vseh: otrok, star-

šev, vzgojiteljev, učiteljev, profesorjev, pedagogov, svetovalnih delavcev idr. Če bomo strokovnjakinje sledile smernicam in upoštevale zakonodajo, če bomo imele podporo in bomo dobro sodelovale z drugimi institucijami, otrokom zagotavljale ustrezno pomoč in izvajale preventivne programe, če bomo prek medijev osveščale javnost o problematiki nasilja, lahko v prihodnosti pričaku-

jemo kvalitetno obravnavo nasilja ali nenazadnje celo zmanjšanje števila otrok, ki so žrtve nasilja. Potrebne so informacije iz prakse, ki bodo pomagale pri dopolnjevanju ali izboljševanju zakonodaje.

Ob koncu bi rada opozorila še na dejstvo, da je nasilje tema, ki zahteva čas, izkušnje in sistematično delo. Ali se nasilje v družinskem okolju izvaja ali ne, je težko preveriti. Res je, da se v današnjem času o družinskem nasilju veliko govori in piše, počasi padajo tabuji in napisane je vedno več strokovne literature o različnih oblikah nasilja. A nasilje v družini še vedno prepogosto razumemo kot zasebno, družinsko zadevo. Četudi nam v vzgojnih ustanovah narava dela omogoča vpogled v družino otroka ali mladostnika, to še ne pomeni, da so

Ne gre le za problem na ravni družine, temveč za družbeni problem, ki ga lahko dolgoročno zmanjšujemo in omejujemo s spodbujanjem ničelne tolerance do vseh oblik nasilja ter ustreznim ukrepanjem tako na zasebni kot na strokovni ravni.

s tem odprte možnosti, da uvidimo, ali se izvaja nasilje v družini.

Ali je sploh mogoče v celoti doseči in uveljaviti ničelno toleranco do nasilja nad otroki, ki se dogaja v njihovem vsakdanjem življenju? Če nasilja in znakov ne zazna-

mo, se ne odzovemo nanje, jih ne prijavimo, smo soodgovorne, da otroci ostanejo brez pomoči, brez upanja, da se nasilje ne bo nadaljevalo ali stopnjevalo. Otroku lahko pomagamo z ustreznim ukrepanjem in pripomoremo k temu, da bo kljub izkušnji in doživljanju nasilja lahko živel kakovostno življenje v prihodnje. ■

9 Viri in literatura

Aničič, K., Hrovat Svetičič, T., Hrovat, T. in Sušnik, A. (2015). *Nasilje nad otroki – strokovne smernice za delo z otroki, ki doživljajo zanemarjanje in/ali nasilje*. Dostopno na <http://www.drustvo-dnk.si/> (19. 12. 2020).

Bezenšek Lalič, O. (2009). *Odzivanje socialnih delavk in delavcev na nasilje v družini*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.

Anderluh, M., Breclj Kobe, M., Cvetežar, I. S., Gregorič Kumperščak, H., Kocmur, M., Lokovšek, N. idr. (2015). *Strokovne smernice za obravnavo nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti*. Dostopno na <http://www.prepoznajnasilje.si/docs/default-source/zakonodaja/strokovne-smernice-za-obravnavo-nasilja-v-dru%C5%BEini-pri-izvajanju-zdravstvene-dejavnosti.pdf?sfvrsn=0> (19. 12. 2020).

Čačinovič Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine : prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2007). Soustvarjanje v družini, soustvarjanje družine : proti telesni kazni : starši v spoštljivem zavezništvu z otroki. *Zagotovimo našim otrokom mladost brez telesnega kaznovanja*. Ljubljana : Zveza prijateljev mladine Slovenije.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2008). *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani.

Jenšterle, L. (2019). *Vloga vrtca pri obravnavi nasilja v družini*. (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani.

Leskošek, V. (2000). Pomembnost medinstitucionalnega sodelovanja pri obravnavi spolnih zlorab. *Socialno delo, letnik 39, št. 3*, 191–205.

Mikuš Kos, A. (1993). Psihološke determinante dogajanja, ki sopogojujejo trpinčenje otrok in vplivajo na odzivanje strokovnjakov. V Imperl, F. (ur.), *Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjanja otrok*, str. 19–38. Ljubljana: Firis.

Milošević Arnold, V. in Postrak, M. (2003). *Uvod v socialno delo*. Ljubljana: Študentska založba.

Veselič, Š. (ur.), Horvat, D., Plaz, M. (2016). *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja : izdaja ob 25. obletnici delovanja Društva SOS telefon*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.

Zakonodaja

Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16 in 27/17). <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050> (10. 1. 2021).

Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode (Uradni list RS, št. 104/09). <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV9804> (10. 1. 2021).

Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini (Uradni list RS, št. 25/10). <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV9886> (10. 1. 2021).

Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini (Uradni list RS, št. 31/09 in 42/17). <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV9598> (10. 1. 2021).

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (Uradni list RS, št. 16/08, 68/16 in 54/17 – ZSV-H). <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5084> (10. 1. 2021).

Zapis o nasilju nad otrokom v skladu s pravilnikom o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode. <file:///C:/Users/Lorena/Downloads/2009-01-4667-p1.pdf> (10. 1. 2021).